

**PRZEDMIOT, ŹRÓDŁA I METODY BADAŃ
W BIOGRAFII, RED. R. SKRZYNIARZ,
L. DZIACZKOWSKA, D. OPOZDA, LUBLIN:
WYDAWNICTWO EPISTEME, 2016, SS. 518**

Badacze coraz chętniej sięgają do metody biograficznej jako źródła poznania. Szczególne miejsce biografistyka zajmuje w naukach pedagogicznych, odkrywając wzory i ideały wychowania. W jej rozwój na gruncie polskim nieoceniony wkład ma Katedra Biografistyki Pedagogicznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, pod kierownictwem dra hab. Ryszarda Skrzyaniarza, prof. KUL. Z jej ramienia od 2012 roku wychodzi seria książek z zakresu biografistyki – dotychczas ukazało się dziewięć numerów². Recenzowana monografia jest ostatnia z serii i stanowi całość z numerem piątym pt. „Badanie biografii: źródła, metody, konteksty”.

¹ Mgr Justyna Legutko jest doktorantką na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (Instytut Pedagogiki) w Krakowie. Adres: Instytut Pedagogiki UJ, ul. Batorego 12, 31-135 Kraków; e-mail: jlegutko2@gmail.com.

² Ukazały się kolejno: *U podstaw tożsamości pedagogiki: wielowymiarowość pedagogiki, biografistyka, historia*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Ewa Smółka, Stanisława Konefał (Lublin: Wydawnictwo KUL 2012); *Biografie nauczycieli i pedagogów: idee i programy*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Grzegorz Bujak, Katarzyna Kołtuniewicz (Lublin: Wydawnictwo Episteme 2013); *Wzory i wzorce osobowe w biografistyce pedagogicznej*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Magdalena Gajderowicz, Tomasz Wach (Lublin: Wydawnictwo Episteme 2014); *Biografia w literaturze i sztuce*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Elżbieta Krzewska, Edmund Kuryluk (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Społecznych, Wydawnictwo Episteme 2014); *Badanie biografii: źródła, metody, konteksty*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Elżbieta Krzewska, Wioleta Zgłobicka-Gierut (Lublin: Wydawnictwo Episteme 2014); *Biografia w edukacji etnoregionalnej*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Edmund Kuryluk, Bartłomiej Drozd (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Nauk Społecznych, Wydawnictwo Episteme 2014); *Kanonicy Grobu Bożego i ich religijny, społeczny, edukacyjny i kulturowy wkład w rozwój mieszkańców ziem polskich w średniowieczu* (Lublin: Wydawnictwo Episteme 2015); *W służbie nauki, wychowania i wartości: szkice biograficzne o lubelskim środowisku naukowym*, red. Ryszard Skrzyaniarz, Małgorzata Łobacz, Barbara Borowska (Lublin: Wydawnictwo Episteme 2015).

Recenzowana publikacja jest o tyle ciekawa, że zawiera refleksje reprezentantów z różnych dziedzin nauk. Wielość perspektyw nie tylko ukazuje czytelnikowi problemy, z jakimi może się zetknąć biograf, ale także metody uprawiania biografistyki. Autorzy podejmują próbę namysłu nad społeczną i naukową przydatnością badań biograficznych, prezentując często wyniki prowadzonych przez siebie badań. Publikacja pisana jest językiem prostym i zrozumiałym dla przeciętnego czytelnika. Najbardziej ciekawa będzie dla osób posługujących się metodami biograficznymi w swoich badaniach, niemniej jednak niektóre artykuły powinny być obowiązkowe na zajęciach z metodologii (na przykład Anity Całek, Ryszarda Skrzyniarza, Danuty Opozdy, Jolanty Kolubuszewskiej, Pawła Wrony, Ewy Domagały-Zyśk oraz Lucyny Dziaczkowskiej).

Monografia składa się z trzydziestu jeden artykułów, podzielonych na trzy cykle tematyczne: *Przedmiot*, *Źródła* i *Metody badań*. Pierwszy zawiera dziesięć tekstów stanowiących refleksję nad różnymi aspektami badania biografii oraz roli biograficzności w procesach samowychowania i wychowania. Drugi składa się z tekstów dwunastu autorów zajmujących się odtwarzaniem losów człowieka na podstawie pozostawionych śladów jego działalności. Ostatni zaś cykl obejmuje dziewięć artykułów traktujących o metodach stosowanych w badaniu biografii.

Część pierwszą otwiera tekst Tatiany Krynickiej przybliżający czytelnikowi badanie autobiografii zawartej w formie poematu na przykładzie Paulina z Pelli. Na szczególną uwagę zasługują artykuły Anity Całek i Danuty Opozdy. Pierwsza pisze o narratorze biografii naukowej, przedstawiając narrację jako konstrukcję i reprezentację. Zwraca uwagę, że nie istnieją biografia naukowa bez narracji ani obiektywny narrator. W interesujący sposób pisze też o dialogowości relacji, o faktycznej władzy narratora nad wymiarem narracji, a także o dystansie czasowym, jaki powinien upłynąć od śmierci autora do opracowania jego biografii. Na zakończenie, zapoznając czytelnika z siedmioma figurami narratora biograficznego, ukazuje sposób sprawowania władzy nad narracją. Z kolei Opozda podejmuje próbę refleksji nad wybranymi wątkami związanymi z pedagogiczną analizą doświadczeń w narracjach rodzinnych. Prezentuje przykładowe kryteria analizy takiej narracji na podstawie własnych badań nad rzeczywistością wychowawczą w środowisku rodzinnym i kreśli, szczególnie przydatny dla młodych naukowców, schemat badań.

Warty uwagi pod kątem uniknięcia niektórych błędów w opracowywaniu materiału źródłowego przez badacza jest artykuł Grzegorza Kubskiego, ukazujący narrację o życiu Błogosławionej Poznańskiej Piątki³ autorstwa Małgorzaty Tadrzak-Mazurek. Kubski nie tylko opisuje i poddaje ocenie sposób przedstawienia tych postaci z perspektywy naukowości metody biograficznej, ale także podkreślając znaczenie kontekstu historycznego, ukazuje przemilczane przez autorkę fakty. Na zakończenie zastanawia się nad twórczością raperską jako sposobie

³ Są to wyniesieni na ołtarze świeccy chłopci.

przekazu wizerunku bohaterów, co współcześnie może być jedyną drogą dotarcia do niektórych środowisk. Uwzględnienie w badaniach szerszego kontekstu historycznego akcentuje też Gabriel Szuster. Poprzez biografię Wincentego Danka zwraca uwagę na ważność trajektorii biograficznej, a dzięki wielości zaprezentowanych w artykule źródeł umożliwiających badanie postaci otwiera przed czytelnikiem nowe możliwości prowadzenia badań. Kontekst historyczny i dystans czasowy podkreśla również Andrzej Chodubski, skupiający się na specyficznych ogniwach badań biograficznych na przykładzie biografii Witolda Zglenickiego. Podkreślając znaczenie autobiografii, akcentuje jakże istotną konieczność krytycyzmu wobec niej, o czym czasami zdają się nie pamiętać badacze. Interesującym uzupełnieniem jest tekst Heleny Głogowskiej eksponujący z kolei znaczenie kontekstu politycznego w rozpoznawaniu skomplikowanych losów ludzkich. Badając biografię białoruskich działaczy narodowych i twórców kultury na przykładzie Jazepa Najdziuka (Józefa Aleksandrowicza), autorka ukazuje czytelnikowi trudności oraz warte zapamiętania sposoby dotarcia do dokumentów i innych materiałów biograficznych, a także ich wielość. Część pierwszą zamyka ciekawy artykuł Krystyny Kusiak o konstrukcji siebie jako nauczyciela i świadomym stosunku do własnej praktyki nauczycielskiej przez rekonstrukcję własnej biografii.

Drugi cykl tematyczny otwiera tekst Anny Jabłońskiej i Anny Kowalskiej-Pietrzyk dotyczący obrazu duchowieństwa w diecezji gnieźnieńskiej w świetle staropolskich źródeł. Artykuł jest o tyle cenny, że ukazuje wielość źródeł poznania i informacji, jakie można z nich uzyskać, mogące się pojawić nieprawidłowości oraz dobrze nakreślony schemat badań. Z kolei Ryszard Skrzyniarz przybliża *Miechowie* Samuela Nakielskiego stanowiące źródło do biografii prepozytów miechowskich, przedstawiając chronologicznie prepozytów tego regionu w latach 1163–1652. Zwracając uwagę na błędy i braki w niej zawarte, akcentuje istotny problem konfrontacji badanych źródeł z innymi, o czym warto pamiętać podczas badań.

Warty uwagi jest tekst Jolanty Kolbuszewskiej, która pochyła się nad listami prywatnymi i ich wykorzystywaniem w badaniach przeszłości. Artykuł jest o tyle cenny, że ukazuje wiele korzyści płynących z korespondencji jako źródła poznania, zwłaszcza przy zachowawczym stosunku i umniejszaniu jej roli ze strony niektórych badaczy. Kreśląc rys historyczny epistolografii, autorka zauważa, że teoria korespondencji stała się historyczno-społecznym i socjologicznym zjawiskiem. Ukazując zaś zależność potencjału informacyjnego listów, słusznie zwraca uwagę na ich intymność, trudność w analizie oraz konieczność uzupełnienia zawartych w nich informacji. Nie wybrzmiewa jednak wartość listów jako cennego źródła wiedzy o miejscu i czasie przebywania nadawcy, zwłaszcza przy braku innych materiałów źródłowych.

Uzupełnieniem powyższego jest tekst Agaty Chrobot, która pochyła się nad listami poetyckimi, biorąc na warsztat korespondencję Jerzego Sabiusa. Kolejne cenne źródło poznania wykorzystywane w badaniach biograficznych, jakie ukazuje monografia, to fotografie z archiwów rodzinnych, o czym pisze Marta

Sikorska-Kowalska na przykładzie Zygmunta Herynga. Wychodząc od historii, podziału oraz funkcji fotografii, prezentuje czytelnikowi wyniki badań własnych, podkreślając jednocześnie, jakże istotną, konieczność ich uzupełnienia innymi źródłami. Innym prezentowanym źródłem wiedzy jest dzienniczek siostry Faustyny, nad czym pochyla się Małgorzata Łobacz. Warte uwagi są też artykuły prezentujące jako materiał badawczy twórczość autoportretową (o czym pisze Urszula Maja Krzyżanowska na przykładzie Fridy Kahlo) oraz pracownię artysty (na co wskazuje Oleh Rudenko, powołując się na pracownię Mirosława Jagody, Serhija Iwanowa i Serhija Hrapowa).

Interesujący jest również tekst Izabeli Nadolnik ukazujący dokumentację szkolną jako źródło wiedzy w poznaniu działalności dydaktyczno-wychowawczej dyrektorów i nauczycieli szkół średnich⁴ na tle specyfiki polityczno-oświatowej. Badacz dowiadyuje się nie tylko, jak można podzielić te dokumenty i jakich rodzajów informacji dostarczają, ale także o istotności triangulacji metod badawczych. Uzupełnieniem powyższej publikacji jest artykuł Piotra Gołdyna podkreślającego cenność informacji zawartych w kronikach szkolnych dla uzupełnienia biografii nauczycieli, co ukazuje na przykładzie powiatów Wielkopolski wschodniej. Słusznie zwraca autor uwagę na subiektywność niniejszego źródła, czego nie zaakcentowała Nadolnik. Z kolei Przemysław Jędrzejewski ukazuje wartość dokumentacji instytucji administracji państwowej w tworzeniu biografii urzędniczych i zbiorowych. Prezentując bogactwo wyników, jakie uzyskał, i analizując materiał źródłowy, zapoznaje czytelnika ze spuścizną krakowskich magistratur.

Na szczególną uwagę, zwłaszcza ze strony niedoświadczonych badaczy, zasługuje artykuł Pawła Wrony wskazujący sposoby działania przy braku materiałów źródłowych lub potrzebnych informacji. Jest to zbiór uwag i spostrzeżeń autora zbudowanych na podstawie doświadczeń własnych i historyków. Poza sposobami i miejscami poszukiwania informacji oraz typami źródeł czytelnik dowiadyuje się o warunkach, jakie musi spełnić badacz wobec rodziny osoby badanej, trudnościach, jakie może napotkać, wchodząc w daną subkulturę oraz uwarunkowaniach moralnych badacza i potrzebie dystansu do swojej roli. Autor podkreśla też konieczność integralnego traktowania archiwum społecznego i zaleca prowadzenie dziennika badawczego, co z pewnością ułatwi prowadzenie badań.

Trzeci cykl tematyczny otwiera artykuł ks. Edwarda Walewandra na temat historii hagiografii i jej najważniejszych gatunków, stanowiący zachętę do dyskusji nad jej problematyką. Uzupełnienie stanowi tekst Łukasza Kosińskiego ukazujący hagiografię jako typ biografii na przykładzie wczesnośredniowiecznych żywotów świętych irlandzkich w VII i VIII wieku. Warte uwagi, szczególnie dla młodych badaczy, są artykuły Jerzego Bartkowiaka oraz Katarzyny Chrząszczyk. Bartkowiak pisze o problemach metodologicznych w ilościowo zorientowanych badaniach, biorąc na warsztat kariery działaczy lokalnych w latach 80. XX wieku.

⁴ Na przykładzie powiatu brzeskiego w latach 1945–1975.

W swej refleksji stara się wykazać, co mu się zresztą udaje, możliwość zastosowania w badaniach nad biografiami elementów ujęcia ilościowego, ukazując wzajemne relacje z jakościowym. Precyzyjnie charakteryzuje przy tym trzy pola metodologicznych problemów pomiaru w badaniach. Z kolei Chrząszczuk porusza fundamentalny problem etyczności biografii, zastanawiając się nad strategiami wykorzystywanymi przez Agatę Tuszyńską w biografii Wiery Gran. Przytaczając wiele argumentów stanowiących przestrożę dla badaczy, autorka podaje w wątpliwości etyczność badań Tuszyńskiej.

Pochylić się warto również nad artykułem Krystyny Burzyńskiej-Kaniewskiej, która porusza rzadko spotykany w Polsce temat – zastosowanie analizy biografii przy wyborach dokonywanych w obszarze pracy zawodowej, akcentując przy tym szczególnie ważną konieczność wielowymiarowego postrzegania człowieka. Na całościowe ujęcie losu ludzkiego zwraca też uwagę Lucyna Dziaczkowska traktująca o metodzie biograficznej w badaniach pedagogicznych. Wychodząc od wyzwań, jakie stanowi różnicowanie praktyki wychowawczej, przechodzi do reguł badań biograficznych, podkreślając jednocześnie wartość w dążeniu do ustalenia autentyczności i wiarygodności dostępnych materiałów. W artykule nie zabrakło zalecenia, aby zastosować uzyskaną wiedzę jako punkt wyjścia we współczesnej rzeczywistości wychowawczej. Zagadnienie metody badań w obszarze pedagogiki specjalnej porusza zaś Ewa Domagała-Zyśk, charakteryzując w sposób prosty dla czytelnika studium indywidualnego przypadku. Warto uwagi jest również sprawozdanie z badań Ewy Marii Ślaskiej i Tomasza Fetzkiego na temat polskiej pionierki pedagogiki specjalnej – Eugenii Lublinerowej. Wartość ta wynika z ukazania współpracy historyka wychowania i pisarki/blogerki będącej wnuczką badanej. Artykuł stanowiący pogranicze monografii pedagogicznej i biografii literackiej ukazuje dwa różne podejścia do badań oraz wiele ciekawych informacji o Lublinerowej.

Artykuły zawarte w recenzowanej monografii w większości uzupełniają się, niektóre zaś stanowią odrębną analizę. Łącznie ukazują wielość przedmiotów, źródeł i metod badań w biografii. Niewątpliwie publikacja ma cenne znaczenie dla pedagogów z uwagi na zawarte w większości tekstów walory pedagogiczne. Jest ona pomocna w zrozumieniu badanej rzeczywistości wychowawczej, może też inspirować do namysłu nad sposobami rozwiązania odsłoniętych w niej problemów oraz tworzenia swoistego forum wymiany doświadczeń. Ze względu na walory poznawcze lektura jest warta uwagi nie tylko dla wszystkich zainteresowanych badaniami losów ludzkich.

*Justyna Legutko*⁵
Uniwersytet Jagielloński

⁵ Mgr Justyna Legutko jest doktorantką na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (Instytut Pedagogiki) w Krakowie. Adres: Instytut Pedagogiki UJ, ul. Batorego 12, 31-135 Kraków; e-mail: jlegutko2@gmail.com.